

Danmarks frelse i nødens tid

Den 7. november 1844 herskede der en forventningsfuld stemning i højskolegården i Rødding beliggende i den nordlige del af hertugdømmet Slesvig. Der skulle indvies en ny type højskole, en folkehøjskole. Da den unge iltre forstander Johan Wegener (1811-1883) trådte op på talerstolen, kunne han skue ud over en stor forsamling. De fleste af de tilstedeværende var medlemmer af Den Slesvigske Forening, der var blevet oprettet året før, og som havde knap 500 medlemmer, hvoraf de fleste var bønder.

Wegener var glødende national og havde med stor lidenskab deltaget i den bitre nationalitetskamp i Sønderjylland. Han indledte talen ved på højstemt vis at recitere det store indledningsdigt til B.S. Ingemanns (1789-1862) historiske roman *Valdemar den Store og hans Mænd* fra 1824. Mange var sikkert allerede grebet af opfordringen til svundne tiders helte om at vække de slumrende danskere, inden Wegener med manende røst citerede de fire sidste linjer:

Fra 1844 til Anden Verdenskrig var de typiske højskoleelever unge karle og piger fra landet som dette pigehold fra Vallekilde Højskole i 1868. De unge kunne også tage på landbrugsskole, husholdningsskole eller gå på aftenskole og få mere undervisning end de syv års folkeskole. Tilbud, der fik afgørende betydning for, at bondestanden i Danmark blev liberal.
|| Vallekildearkivet

”Da ryster sjælen, og vækker ånden,
Og styrker hjertet, og ruster hånden
Til dansk og stor og til hellig id –
Til Danmarks frelse i nødens tid!”

For bondesønnen Peter Skau (1825-1917) – en af skolens første elever – virkede Wegeners indledning overvældende. Den begejstrede ham i en sådan grad, at det løb ham koldt ned ad ryggen og håret rejste sig på hans hoved. Med sin veltalenhed kunne Wegener ifølge Skau vække selv den mest døsig af dvale.

At Danmark var i nød og skulle frelses, var det overordnede budskab i talen, som Wegener byggede op over en klassisk retorisk figur: modsætningen mellem fordums storhed og nutids svaghed. Storhed havde dog ikke altid kendetegnet det danske rige; den indtraf først, da Valdemar den Store (1131-1182) i 1170 samlede og i egentlig forstand stiftede det danske rige. Men storheden varede ikke ved. Siden Valdemarstiden var det gået stærkt tilbage.

En fjerdedel af riget – Skåne, Halland og Blekinge – var for evig tabt. Og dog var det ikke det værste, idet disse landskaber heldigvis havde bevaret deres nordiske nationalitet, sprog, skikke og sindelag. Tabet var derfor til at bære. Langt værre var det, at en anden fjerdedel af riget var blevet fortysket. Denne udvikling udgjorde nu en trussel mod hele riget, idet ”den tid kan stunde til, da en fremmed fane skal plantes på Skagens pynt”. Wegener henviste her til de krav på Jylland, som en række tyske nationalister havde formuleret.

På dette sted i talen fremhævede Wegener den danske bonde som en vigtig person. Det var han i Valdemarstiden, og det var han nu igen, betegnede Wegener. Allerede med landboreformerne i slutningen af 1700-tallet begyndte regeringen at betragte bonden som statens kerne. Det betød dog ingenlunde, at bonden og folket nu skulle til at give sig af med statens anliggender. ”At ville lede andre, uden at kunne styre sig selv, er en umulighed; at ville give andre råd, når man selv er uvidende, er en tåbelighed”, anførte Wegener. Før bonden var blevet borger, kunne der ikke blive tale om, at han skulle beskæftige sig med politiske anliggender.

Hvad bonden skulle, var at berede sig på at blive en god og oplyst borger. Bonden skulle lære at tænke og overveje fædrelandets stilling for måske senere med klarhed og sagkundskab at give sin mening til kende. At hjælpe bonden til at tænke over fædrelandets stilling er det, der her har samlet os, fremhævede Wegener: Vi vil stifte en skole, en folkehøjskole for bonden og borgeren.

De unge bønderkarle skulle ikke kun lære, hvad der var nødvendigt for at få brød på bordet, de skulle også have adgang til større goder, nemlig åndeligt gods, åndelig magt og national anseelse. Fik bonden del i disse goder, fik han næsten altid gods og guld

i tilgift. Tankegangen var: først ånd, så brød. Eller sagt på en anden måde: Blev bonden vakt til national stolthed, gav koen mere mælk!

Den store pædagogiske udfordring var ifølge Wegener at vække bonden. At give bonden kundskaber var ikke nok. Kundskaberne skulle gives på en national og folkelig måde, så bonden fik kærlighed til fædrelandet, dets sprog og historie, dets skikke og sæder og indretninger. Uden en sådan kærlighed ville bonden forblive hovmodig, gerrig og følelseløs for sit fædrelands og sit folks lidelser. ”Han må betragte sig selv som et intet over for sit fædreland; dets interesser, hæder, lykke og frelse må være ham alt. Og, landsmænd! Hvad er vi, hvad bliver vi til, hvad formår vi uden varme følelser for fædreland og nationalitet!”

At få bonden til at føle for fædrelandet var en hovedopgave for folkehøjskolen. Uden varme følelser for fædrelandet blev livet præget af tomhed, lavhed, egoisme, svaghed, forfængelighed og udvortes skin. Følte bonden derimod, hvad fædreland og nationalitet havde at betyde, så ville han ved enhver gerning spørge sig selv: Handler du her for at fremme dit fædrelands bedste? Dermed ville dansk oplysning have gjort sin virkning, og planen med højskolen var lykkedes.

”Ville nogen kalde vores plan og bestræbelse politisk, så lad dem det”, sagde Wegener. Han ville gerne vedkende sig, at Rødding havde en politisk målsætning, men målet var ikke at beskæftige sig med politiske idéer: At indvie unge, endnu uoplyste mennesker i politik, at opfylde deres hjerne med politiske idéer, ville være at ødelægge stiftelsen i dens rod, og det ville være intet mindre end en ”stor pædagogisk og politisk afsindighed”.

I sin tale langede Wegener også hårdt ud efter overklassen i Danmark, hvis mangel på nationalfø-

lelse truede med at opløse det danske rige. Overklassen var ikke optaget af at tjene deres fædreland, men af at føre sig frem. De havde ingen nationalitet og var derfor ”nuller, om end ofte gyldne og glimrende nuller. Ja, den, som har mistet sin nationalitet, er en elendig skabning på Jorden!”.

Til kamp for danskheden

Det geopolitiske bagtæppe for Wegeners tale var den sprogekamp, der fandt sted mellem tysk og dansk i hertugdømmet Slesvig. Tabte det danske sprog fortsat terræn til tysk, var hertugdømmet tabt, idet folk og sprog blev betragtet som to sider af samme sag. Det var således mere tanken om folkeintegration end om folkestyre, der lå til grund for Wegeners forståelse af det nationale.

Wegener foretog nu et sceneskift: fra at fokusere på den danske bonde til at zoome ind på danskerne i Slesvig. Danskerne i Slesvig var ifølge Wegener i en desperat situation. Selv danske mænd vovede ikke mere at regne sig med til Danmark. ”Til Tyskland har I aldrig hørt og hører ikke. I er altså allerede nu, ligesom eders sprog, landflygtige på Jorden, ja, i eders eget fædreland”.

Wegener skelnede mellem danskerne i Slesvig og danskerne i kongeriget. I talen kom det sprogligt til udtryk i brugen af ’vi’ og ’I’ om henholdsvis danskerne i kongeriget og i Slesvig. Wegener gentog flere gange: I har sagt mig, at det danske sprogs stilling i hertugdømmet Slesvig er yderst alarmerende. ”I har sagt mig, at bliver I ej snart knyttede nøjere til eders fædreland, så var det ude med eders sprog”. Og Wegener konkluderede, at deri havde de fuldstændig ret: med sprogets undergang fulgte statens. Sproget var ikke blot folkets tale; det var folkets tanke, dets hjerte, dets vilje, dets kraft.

Formålet med Rødding Folkehøjskoles sprog- og nationalitetspolitiske program var at tage kampen op mod slesvig-holstenernes tilsvarende program, hvilket betød, understregede Wegener, at der ikke ville blive undervist i Slesvig-Holstens lærdomme. Wegener erkendte, at oprettelsen af folkehøjskolen var en indblanding i Slesvigs indre anliggender, men en sådan indblanding var nødvendig. Det havde mange danskere i hertugdømmet fortalt ham.

Efter at have trukket frontlinjerne skarpt op over for slesvig-holstenerne var det, som om Wegener bøjede af og blev blød i mælet. Han omtalte det tyske folk som et stort og herligt folk, der stod skandinaverne nærmest i stammefællesskab. Og ingen nation skyldte vi i åndelig henseende så meget som den tyske. Hvad var det så, der var galt, når tysk var så godt? Det gale var den 'urene' tyskthed, dvs. slesvig-holstenismen. Venskab mellem Holsten og Danmark ville først indfinde sig, når der var skabt en klar grænse mellem dansk og tysk, først da ville slesvig-holstenismen være tilintetgjort.

Ifølge Wegener var Rødding Folkehøjskole blevet oprettet for at tage kampen op mod slesvig-holstenismen. Hvorvidt modstanderne ville lade skolen bestå, måtte tiden vise. Den Slesvigske Forening, som var blevet oprettet i 1843, var blevet lukket, og samme skæbne kunne let overgå Rødding Højskole. Han syntes selvfølgelig, det ville være urimeligt, hvis det danske folk ikke skulle have lov at have én dansk skole i Slesvig, når den danske regering støttede hele fem højere tyske undervisningsanstalter, som arbejdede på folkets fortyskning. Endda for penge betalt af det dansk-slesvigske folk. Her tænkte Wegener på universitetet i Kiel samt latinskolerne i hertugdømmerne.

Tre elever

I talen udspillede der sig en dramatisk kamp om kongens sjæl. For hvor stod Christian 8. (1786-1848) i den nationale kamp mellem dansk og tysk? Var kongen i overensstemmelse med det danske folk? Havde han i det hele taget et nationalt sindelag? Det var langt fra alle kongens handlinger, som tydede på det, medgav Wegener. For det var uomtvisteligt, at kongen havde lagt navn til opløsningen af Den Slesvigske Forening og ligeledes havde indskrænket muligheden for at tale dansk i stænderforsamlingen i Slesvig. Begge dele var et hårdt tilbageslag for den danske sag, erkendte Wegener. Mange var tilbøjelige til at opgive ævred. Danskere i Slesvig talte om at sende deres børn i tyske skoler eller om at sælge deres gårde og flytte til Danmark. Når kongen på den måde gik mod den danske sag, nyttede kampen alligevel ikke.

Men selv om kongen havde truffet beslutninger, der gik danskheden imod, var han alligevel udstyret med en dansk sjæl. Som indicier på, at kongen inderst inde var dansksindet, fremhævede Wegener, at kongen var synlig bevæget, da han talte til danskerne i Slesvig, hvorimod han tydeligvis følte sig utilpas ved de mange takketaler, slesvig-holstenerne holdt i anledning af sprogpattentet. Så kongen var god nok, i sjælen var han dansker: ”Jeg besværges eder endnu en gang, at det ej er eller kan være kongens vilje, at slesvigerne hverken må bede til deres Gud, ære deres konge eller elske deres fædreland i deres modersmål”.

Wegener sluttede sin tale med at sætte sin lid til en opløst ungdom, der ville overgå os danskere i moralsk og fysisk mod, og at denne ungdom ville værne om Rødding Højskole, så skolen kunne vokse til at blive et flagskib for den danske nationalånd.

Da Wegener ankom til Rødning den 19. oktober 1844, var der kun tilmeldt tre elever. Det lykkedes dog at få 20 elever i alderen fra 16 til 27 år på det første hold. Eleverne, der udgjorde en broget flok, boede rundt omkring i byen. De blev undervist i historie, dansk, forstandsøvelser, tegning, fysik, regning, geometri, sang og gymnastik. Kongen, der fulgte skolens tilblivelse med stor interesse, skænkede stedet et fuldstændigt apparat til undervisning i gymnastik og svømning. I en å, der løb igennem skolens område, blev der indrettet et badested.

Slesvig – stridens æble

Et drama i danmarkshistorien dannede baggrund for den første danske højskole i Rødning. Hvorfor i Rødning? Fordi højskolen lå i hertugdømmet Slesvig. Det er vigtigt at have for øje, at Rødning Højskole blev oprettet i et dansk rige, der havde en helt anden udformning end nutidens Danmark. Det danske monarki, også kaldet helstaten, bestod i 1844 af kongeriget, hvis sydlige grænse gik ved Kongeåen, og de tre hertugdømmer, Slesvig, Holsten og Lauenburg, samt de nordatlantiske øer, Island, Færøerne og Grønland, plus nogle mindre kolonier rundt om i verden. Danmark var med andre ord et flernationalt og flersprogligt rige.

Det var ikke kun det danske rige, der havde en anden udformning, det havde det tyske rige også. Grænsen mellem de to riger gik ved Elben, altså ved Hamborg. Tyskland var ikke samlet, det skete først i 1871. Men en række tyske stater var sluttet sammen i Det Tyske Forbund, der bestod af 39 tyske stater. Holsten, som indgik i det danske rige, var også medlem af Det Tyske Forbund. Det havde den danske konge måttet acceptere i forbindelse med den fredsftale, der blev indgået efter Napoleonskrige-

